

**HODNOCENÍ EFEKTIVITY SNIŽOVÁNÍ
EMISÍ AMONIAKU,
PŘÍSTUPY A ZKUŠENOSTI
U NÁS A V ZAHRANIČÍ**

Miloš Zapletal, Petr Chroust

EKOTOXA s.r.o., Centrum pro životní prostředí a hodnocení krajiny

Emise amoniaku jsou uváděny jako jeden z nejvýznamnějších problémů v ochraně ovzduší, např. v programu Čisté ovzduší pro Evropu (CAFE).

Amoniak má zásadní vliv na acido-bazickou rovnováhu biosféry.

Amoniak se podílí na vzniku sekundárních suspendovaných částic, významně ovlivňujících zemské klima a okyselování a eutrofizaci ekosystémů.

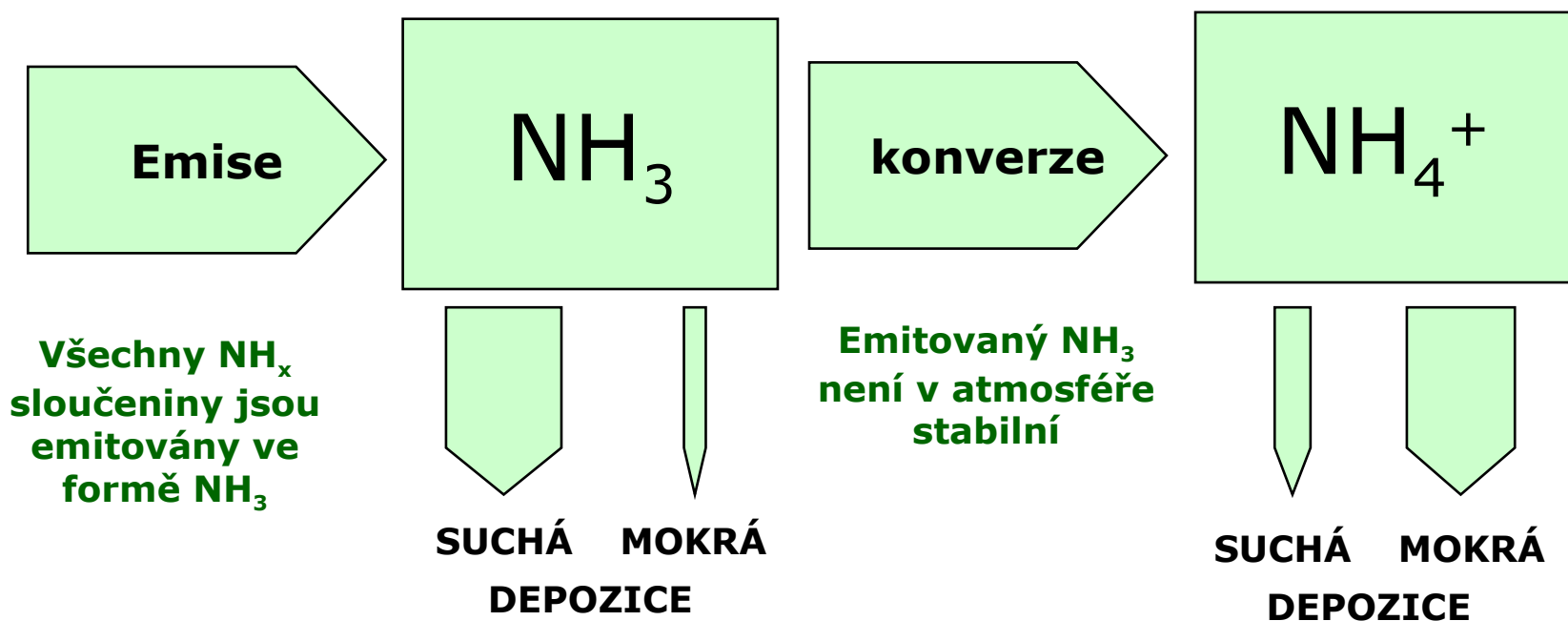
Vyšší koncentrace amoniaku poškozují sliznici, dráždí horní cesty dýchací a plíce, ztěžují ventilaci plic a zhoršují choroby cest dýchacích.

Amoniak patří mezi polutanty vyskytující se současně

v plynné fázi (NH_3),

i ve formě amonných iontů v atmosférických aerosolech (jako NH_4NO_3 , $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$).

Podíl emisí amoniaku na suché a mokré depozici NH_3 a NH_4^+ .

Emise amoniaku jsou více deponovány v blízkosti svého vzniku ve formě NH_3 . 10 – 30 % emitovaného amoniaku je deponováno do jedné hodiny.

Množství emisí amoniaku je transportováno na dlouhé vzdálenosti ve formě NH_4^+ a deponováno prostřednictvím srážek.

Modelové odhady do roku 2020:

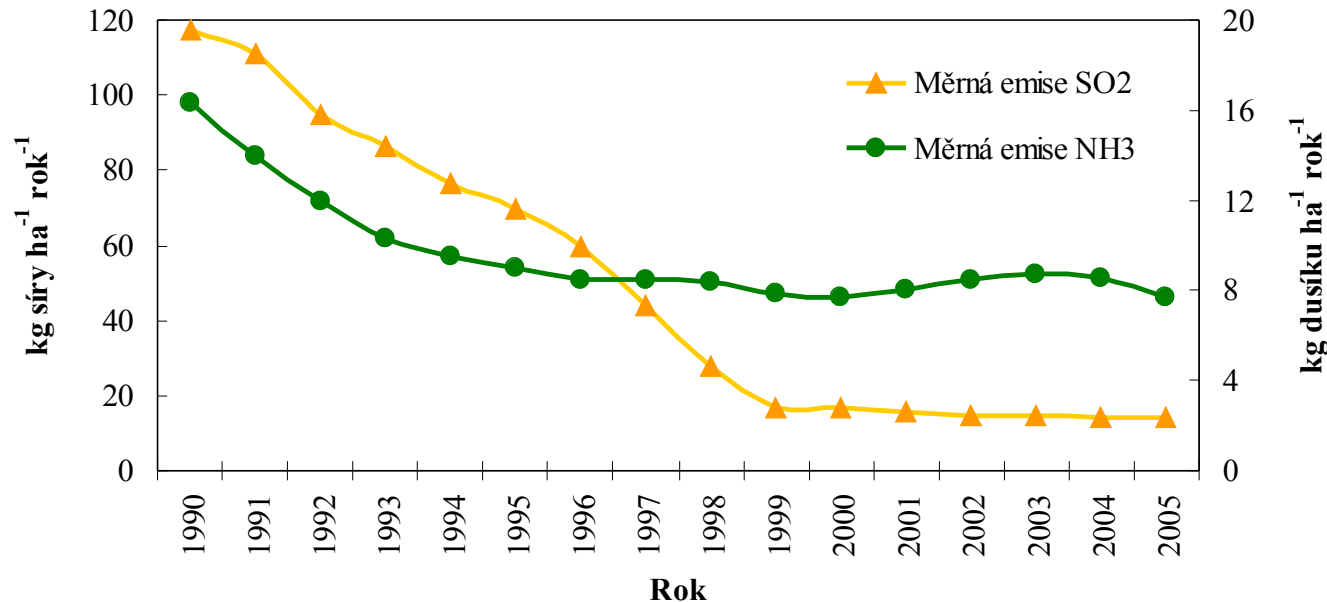
Přibližně polovina poškození ekosystémů bude v Evropě spojena s emisemi amoniaku (v důsledku působení acidifikace, eutrofizace a aerosolů).

Evropská komise, cíl do roku 2020:

Snížit ztráty očekávané délky života v důsledku působení suspendovaných částic ... a snížení plochy, kde atmosférická depozice překračuje kritické zátěže pro acidifikaci a eutrofizaci.

Pro splnění těchto cílů je třeba v Evropě snížit emise amoniaku o 27 %.

Vývoj emisí amoniaku a oxidu siřičitého v ČR v letech 1990 - 2005

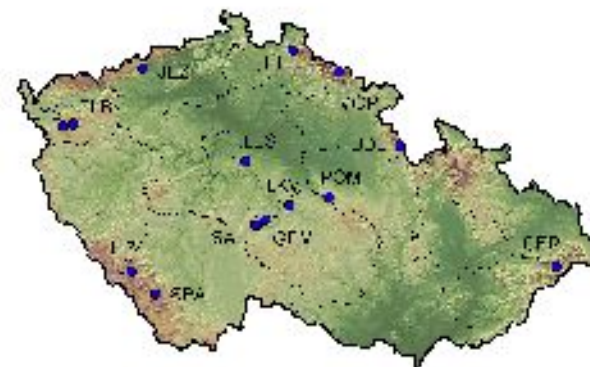
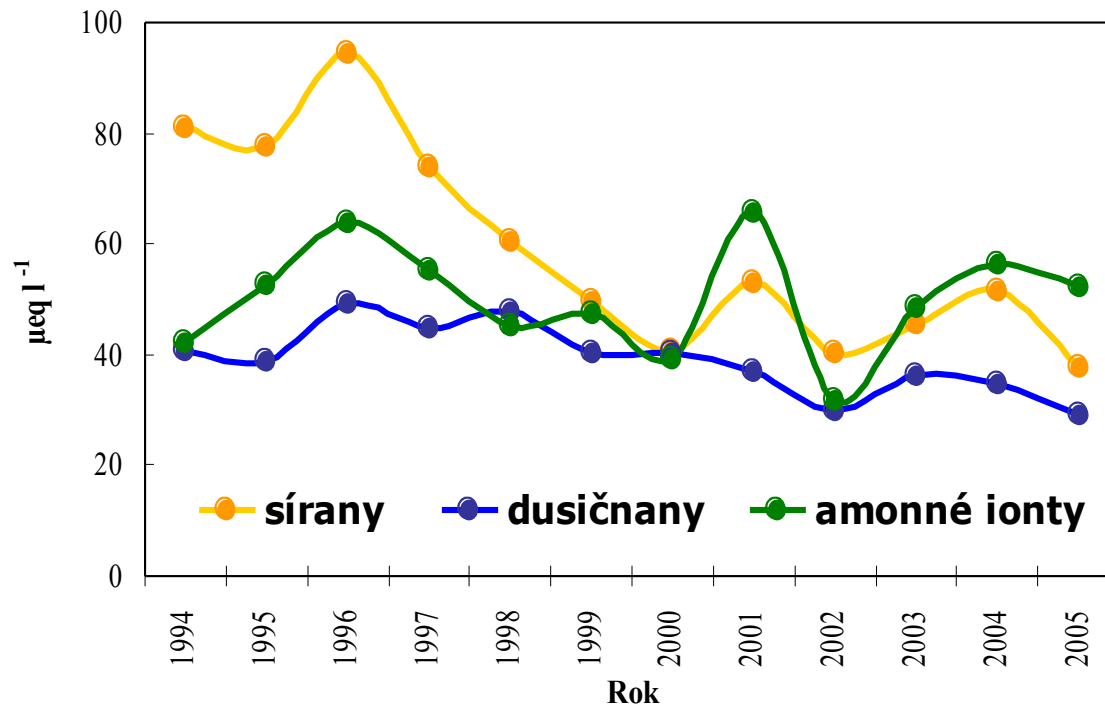
Pokles emisí oxidu siřičitého a emisí amoniaku nebyl rovnoměrný.

Emisní strop pro amoniak k roku 2010 (80 kt NH₃) je plněn.

Jak se snižování emisí amoniaku projevuje? Je snižování emisí amoniaku tak efektivní, jak je očekáváno?

Vývoj koncentrací síranů, dusičnanů a amonných iontů ve srážkách

(stanice GEOMON
Česká geologická služba)

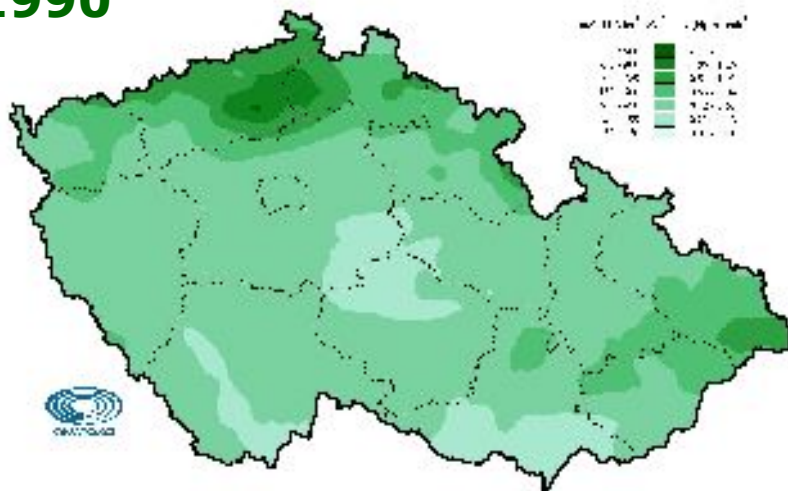

Na lizu LIZ, Spálenec SPA,
Lysina LYS a Pluhův bor PLB,
Jezeří JEZ, Uhlířská UHL,
Modrý potok MOP, U dvou
louček UDL, Červík CER,
Anenský potok GEM, Salačova
Lhota SAL, Loukov LKV,
Polomka POM, Lesní potok LES

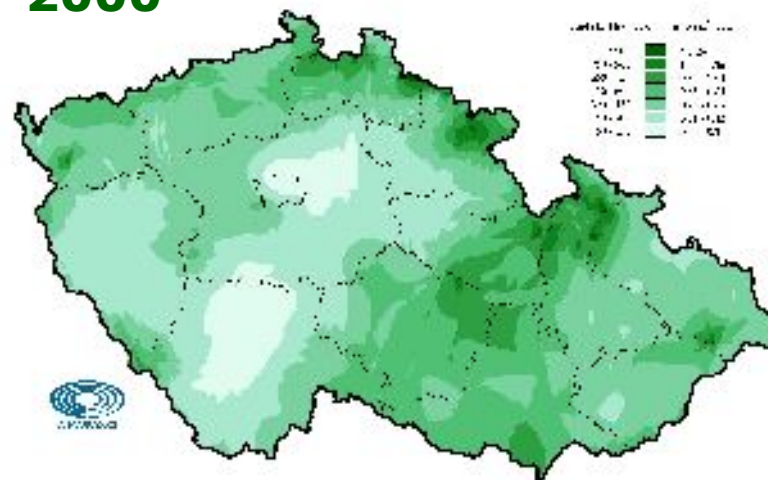
Nebyl zaznamenán výrazný pokles měřených koncentrací amonných iontů ve srážkách.

Mokr depozice amonných iontů (1x1 km)

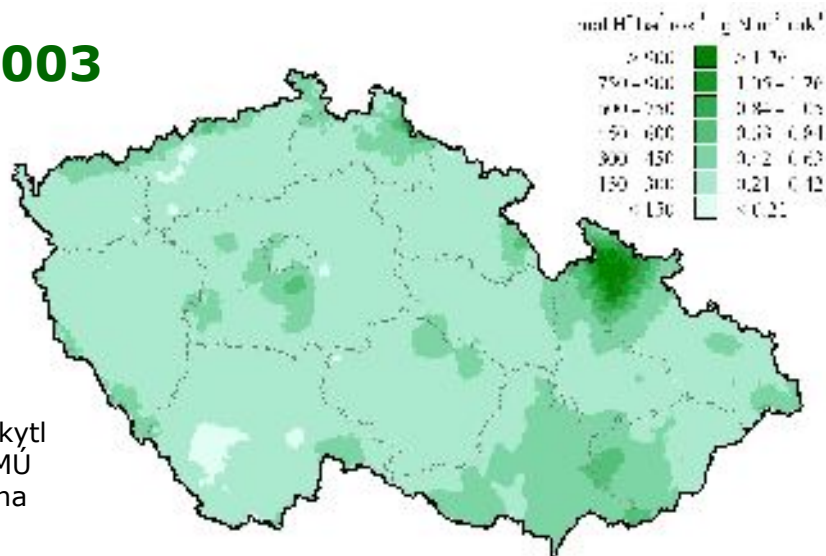
1990

2000

2003

Rok	Prmrn ron mokr depozice (kg N ha ⁻¹ rok ⁻¹)
1990	5.7
1994	5.7
1998	5.1
2000	5.4
2003	3.8

poskytl
ČHMÚ
Praha

1000 mol H⁺/ ha ~ 14 kg N/ ha = 1,4 g N/m²

Přístupy pro ověřování účinnosti opatření na snižování emisí amoniaku

Co/kdo ovlivňuje (reguluje) zemědělskou praxi z hlediska ochrany ovzduší?

Plány zavedení zásad správné zemědělské praxe

(podle § 5 odst. 8 zákona č. 86/2002 Sb. a nařízení vlády č. 615/2006 Sb.)

↓
předkládá provozovatel stacionárního zdroje krajskému úřadu

Plnění tohoto plánu se považuje za splnění povinnosti dodržovat emisní limity

Snižování emisí a zavádění zásad správné zemědělské praxe by mělo být pravidelně kontrolováno a vyhodnocováno.

Povinnost předkládat plán mají provozovatelé středních nebo velkých zemědělských zdrojů.

X

Největší podíl na emisích amoniaku z chovu hospodářských zvířat mají malé a střední zdroje znečišťování.

Přístupy pro ověřování účinnosti opatření na snižování emisí amoniaku

V praxi existuje několik možností jak plnění plánů zásad správné zemědělské praxe hodnotit, kontrolovat a regulovat úroveň emisí amoniaku:

a) Provádět **kontrolní měření emisí amoniaku** u vybraných zdrojů (intenzivní chovy hospodářských zvířat) a nezávislé hodnocení schválených plánů zavedení zásad správné zemědělské praxe.

b) **Imisní přístup**: Sledování imisních koncentrací amoniaku a amonných iontů v aerosolu a ve srážkách (plošně i v blízkosti významných zemědělských zdrojů)

c) Použití emisních inventur a **emisně-depozičních modelů** pro vytvoření predikcí očekávaných změn koncentrací amoniaku v ovzduší a amonných iontů ve srážkách v důsledků aplikace zásad správné zemědělské praxe.

Přístupy uplatňované v zahraničí

Efektivita snižování emisí amoniaku a jejich účinků je v zahraničí (Rakousku, Velké Británii, Německu, Dánsku a Holandsku atd.) hodnocena pomocí sledování

- imisních koncentrací amoniaku a amonných iontů v aerosolu**
- mokré depozice amonných iontů**
- suché depozice amoniaku a amonných iontů v aerosolu.**

Trend snižování emisí amoniaku je porovnáván s trendem snižování imisních koncentrací amoniaku a mokré depozice amonných iontů.

Pomocí modelů emisí, přenosu a atmosférické depozice amoniaku, resp. amonných iontů je vyhodnocena účinnost opatření na snižování emisí amoniaku – tedy i zavádění zásad správné zemědělské praxe.

Středem zájmu je sledování emisí amoniaku a imisních a depozičních procesů a jejich účinků, respektive jejich změn v průběhu procesu snižování emisí.

Pro plošné sledování imisních koncentrací jsou často využívány nízkonákladové metody měření.

Je možno využít např.:

Pasivní vzorkovače založené na principu pasivní difúze plynu, kdy koncentrace sledované látky je určena po analýze produktů reakce sorbentu.

Denudery založené např. na záchytu amoniaku v difúzním denuderu se stékajícím filmem absorpční kapaliny s on-line stanovením kontinuální fluorimetrickou metodou.

**Samplery využívající principu optické absorpce.
Různé typy filtrů a snímačů.**

Podle závěrů **Working Group 2** (Energy research Centre of the Netherlands) je nutno založit hodnocení snižování emisí amoniaku na:

- modelování prostorové distribuce emisí amoniaku
- monitoringu imisních koncentrací pomocí dostupných (pasivních) metod
- modelování rozptylu, transportu, suché a mokré depozice
- hodnocení vztahu mezi emisemi a depozicemi v lokálním i regionálním měřítku
- hodnocení působení emisí amoniaku na ekosystémy a lidské zdraví

Strategie **Göteborgského protokolu** ve vztahu k emisím amoniaku:

- Atmosférické depozice nebo koncentrace nepřesáhnou kritické zátěže nutričního dusíku (čl. 2).
- Zavedení emisních limitů (článek 3).
- Výměna informací a technologií s cílem snížit emise (článek 4) a poskytování informací veřejnosti (článek 5).
- Vypracování politiky, strategií a programů k omezování a snižování emisí (článek 6), včetně uplatňování nejlepších dostupných technologií (BAT).
- Podpora, spolupráce a podávání informací v oblasti výzkumu a vývoje (článek 7 a 8), v odstavci (i) je uvedeno sledování účinností postupů omezování emisí amoniaku pro zemědělské farmy a jejich dopadů na místní a regionální depozici (článek 8, odst. i).
- Nutnost přezkoumávání opatření (článek 10)
- Implementace kodexu správné zemědělské praxe (příloha IX)

Ustájení – 20%

Skladování – 30%

Více než 90% emisí amoniaku pochází ze zemědělských zdrojů

Zvířaty produkovaný hnůj a kejda se stává intenzivním zdrojem emisí amoniaku především v okamžiku, kdy je s těmito zdroji nechráněným způsobem nakládáno.

Aplikace – 50%

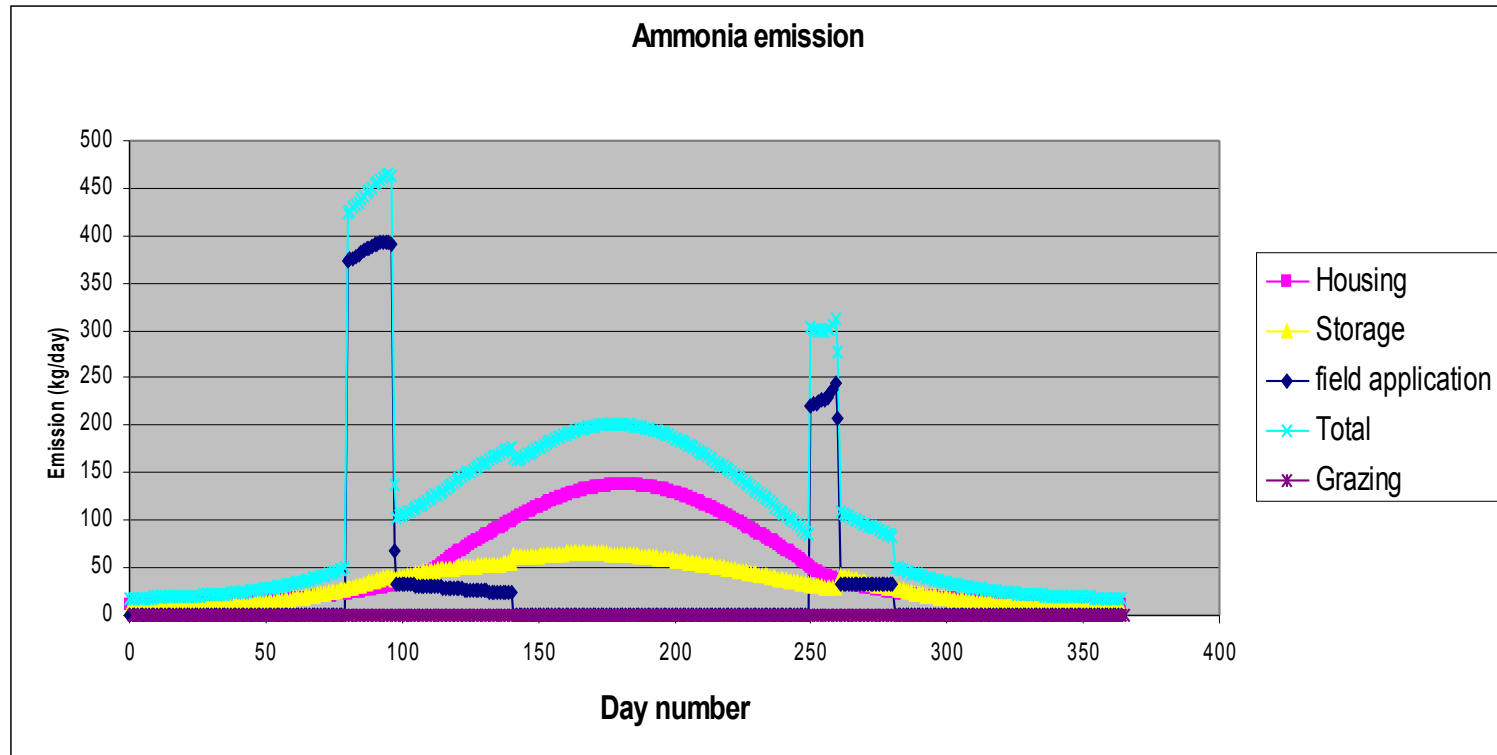

Pastva

Okamžitá emise je závislá na charakteru hnoje nebo kejdy (zejména koncentraci amonných iontů a pH) a účinnosti mechanismu přenosu amoniaku v ovzduší. Procesy řídící emisi amoniaku se mění v čase (hodiny, dny) s ohledem na zemědělskou praxi a měnící se atmosférické podmínky.

Emise amoniaku z chovu prasat v průběhu roku

Na základě modelového vyhodnocení emisí amoniaku uvolňovaných při aplikaci hnoje/kejdy na ornou půdu je možno porovnávat různé scénáře snižování emisí amoniaku.

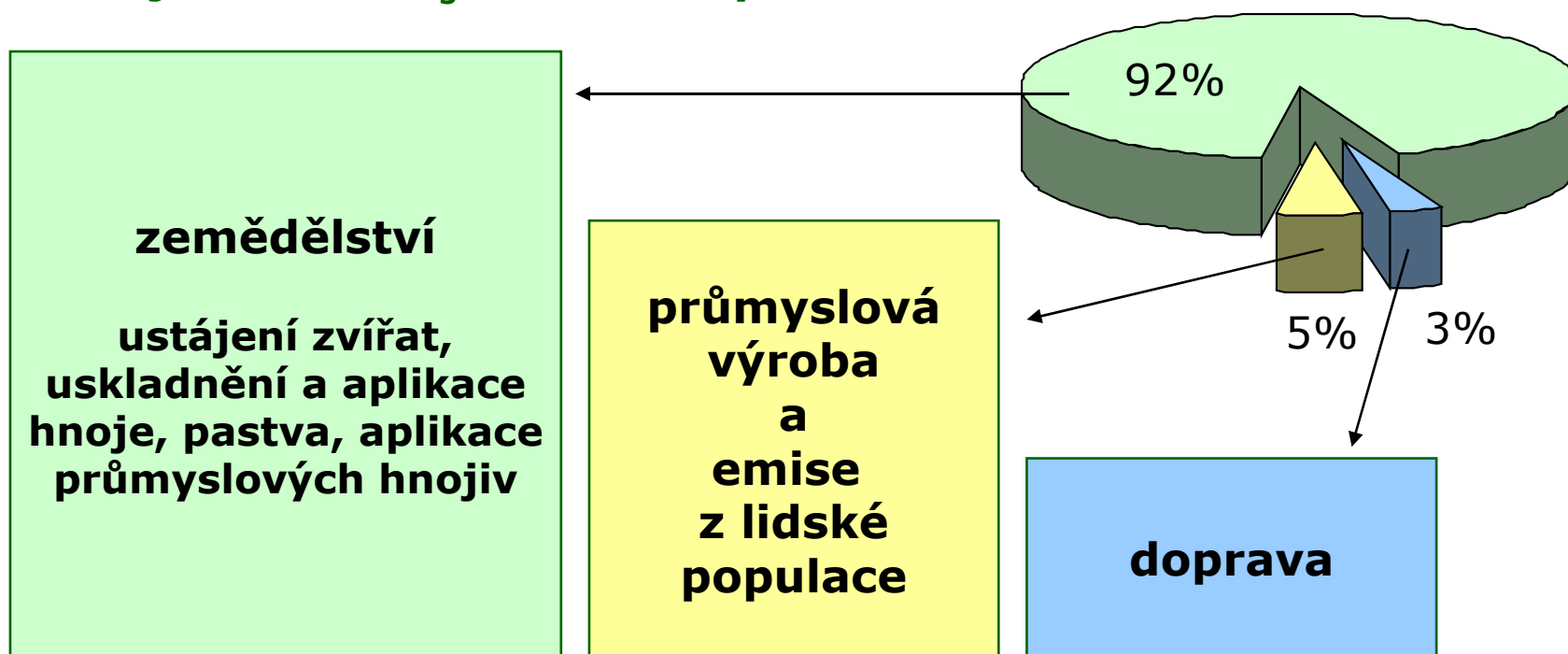
Např.: Jak snížit emise v průběhu a po aplikaci hnoje/kejdy do půdy?

Prostorová distribuce emisí amoniaku

- je základním vstupem do přenosových a depozičních modelů
- umožní zpřesnit vyhodnocení překročení kritických zátěží dusíku a acidity
- je vhodným nástrojem pro určování strategií a nástrojů snižování emisí amoniaku

Zdroje emisí NH_3 v České republice:

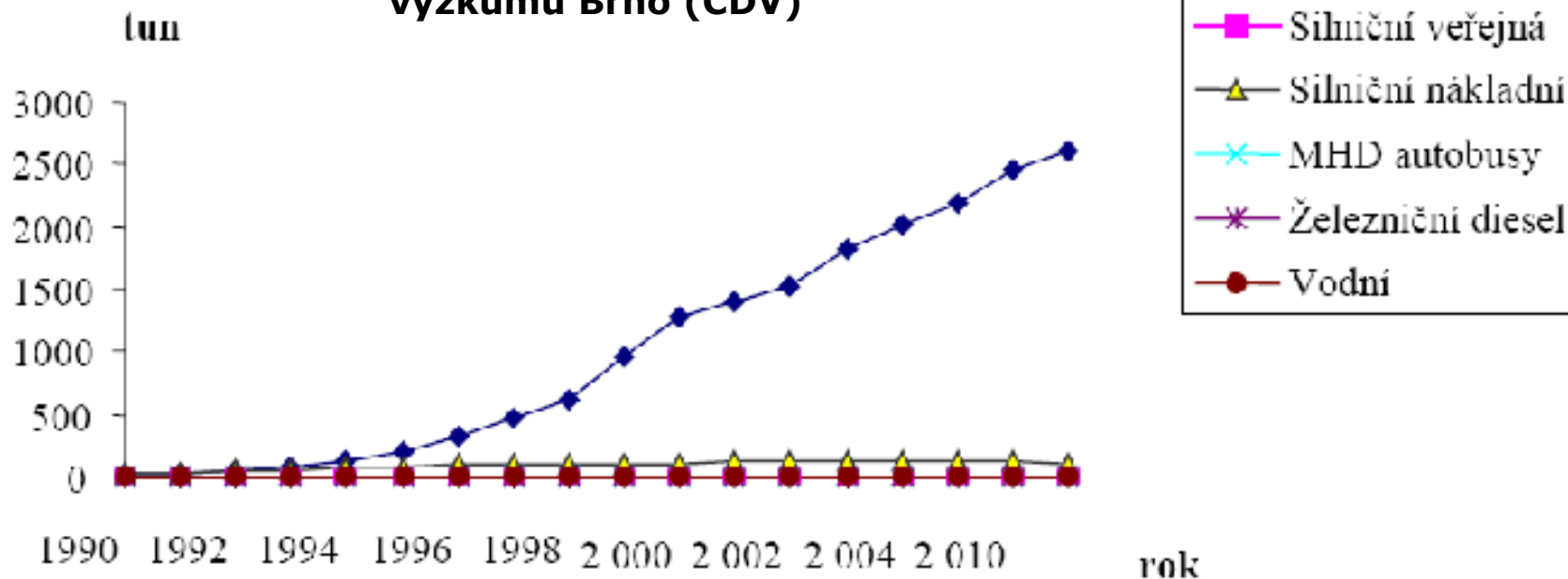

Prostorová distribuce emisí amoniaku z dopravy

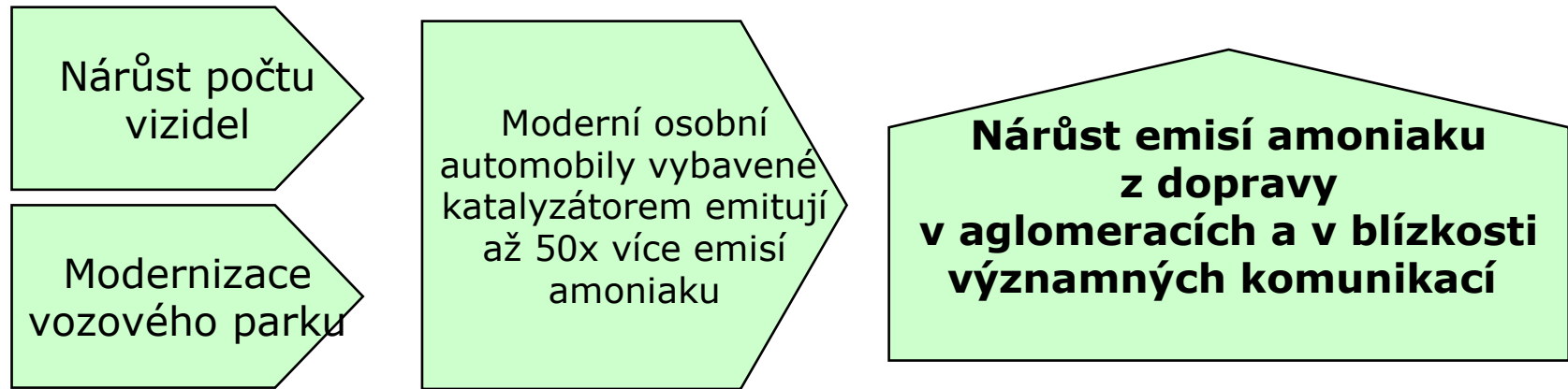
Emise amoniaku z dopravy vzrostly mezi roky 1990 a 2004 ze 77 t na 2 271 t, což činí téměř třicetinasobek.

Vývoj a prognóza emisí amoniaku

Podle výpočtů Centra dopravního výzkumu Brno (CDV)

Růst emisí amoniaku z dopravy

Emise amoniaku z mobilních zdrojů byly dosud považovány za marginální, ale vzhledem k jejich výskytu v okolí dopravních komunikací a v aglomeracích je nutno věnovat pozornost vlivům na lidské zdraví (přímé působení zvýšených imisních koncentrací amoniaku a amonných iontů v aerosolu).

Pro výpočet prostorové distribuce emisí amoniaku z dopravy na území České republiky byla zvolena metoda „zdola nahoru“

„Zdola nahoru“

vychází ze sčítaného počtu vozidel na jednotlivých úsecích dálniční a silniční sítě.

Umožňuje stanovení prostorové distribuce emisí amoniaku v detailnějším měřítku.

Celkově může podhodnocovat, především ve větších městech a aglomeracích, kde lze očekávat významnější vliv místních komunikací a nescítané dopravy (až 30%).

Problematické je zahrnutí sezónní variability a dynamiky složení dopravního proudu a omezené možnosti zahrnutí vlivu charakteru jízdy a jízdních podmínek na všech jednotlivých sčítacích úsecích.

„Shora dolů“

vychází ze spotřeby paliv.

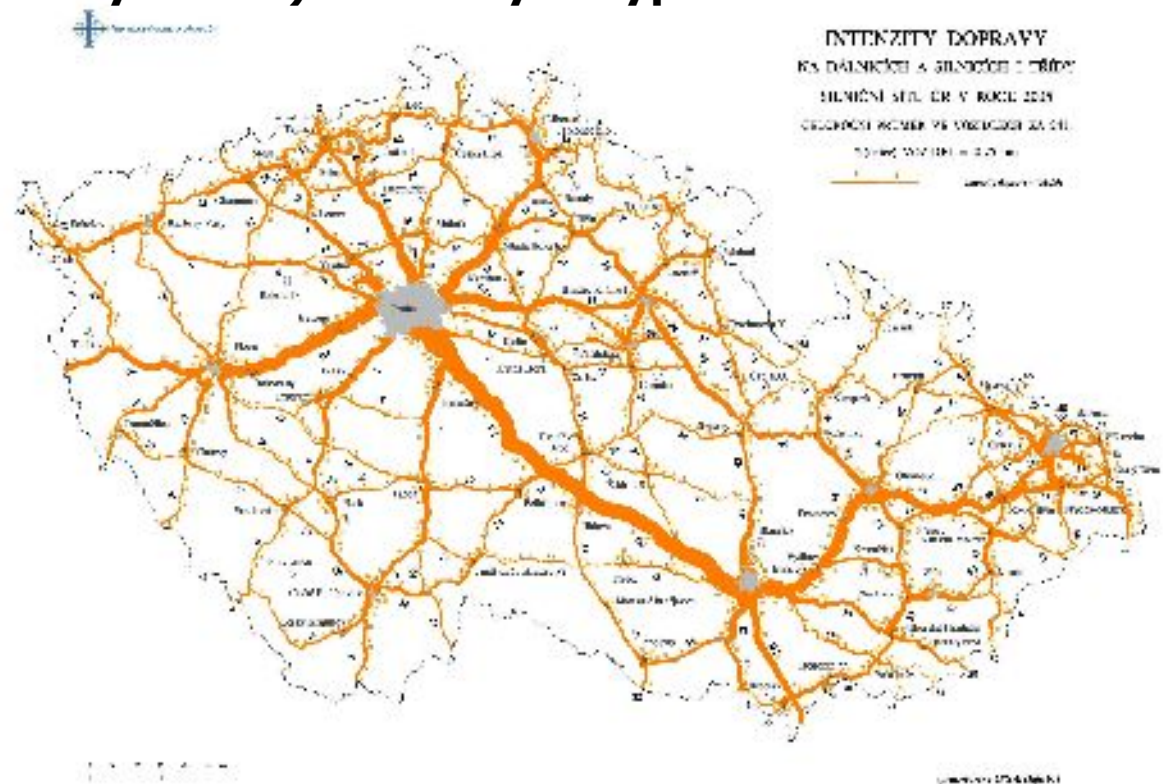
V celkových hodnotách může být přesnější,

má své limity přesnosti např. v oblastech s tranzitní dopravou.

Náročná na přesnost vstupních dat a méně využitelná pro modelování v prostorovém detailu.

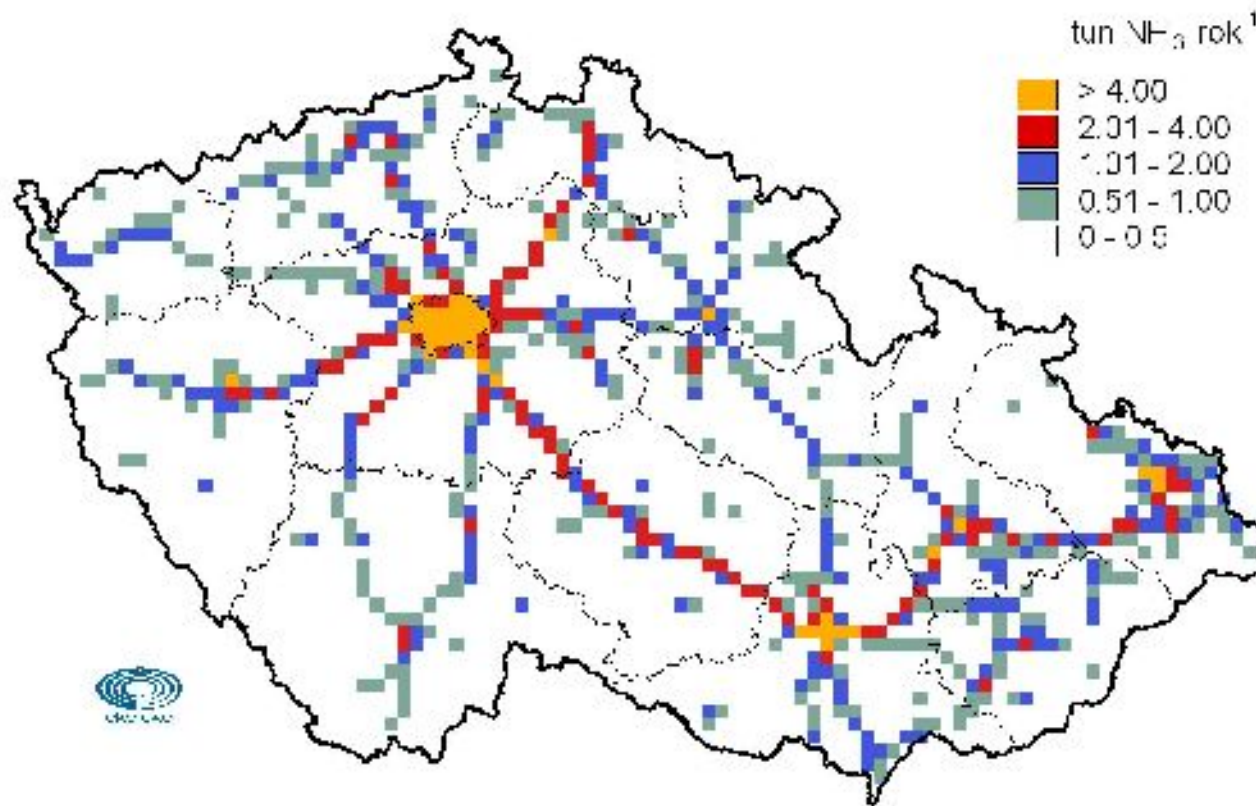
Emise amoniaku z dopravy byly pro jednotlivé silniční sčítací úseky vypočteny z

- údajů o počtu osobních, nákladních vozidel a motocyklů
- a průměrných emisních faktorů (kg HN_3 /km).
- ve výpočtech byl aplikován zjednodušený odhad dynamického složení vozového parku zohledňující pravděpodobné proběhy jednotlivých druhů vozidel (benzínové, dieselové, s katalyzátorem, bez katalyzátoru) na různých typech komunikací.

Základním datovým podkladem byla vrstva „Intenzity dopravy na dálniční a silniční síti ČR v roce 2005“, kterou pro potřeby projektu poskytlo Ředitelství silnic a dálnic (Silniční databanka Ostrava) (ŘSD, 2006).

Vypočtené emise amoniaku na dálnicích, rychlostních komunikacích a silnicích I. a II. třídy v roce 2005 byly sumarizovány do pravidelné čtvercové sítě 5x5 km.

1.5 kt

Celková suma emisí amoniaku z dopravy na sčítaných dálničních a silničních úsecích na území ČR v roce 2005:

2.3 kt

Výpočet Centra dopravního výzkumu metodou „shora dolů“, tj. ze spotřeby paliv (Adamec a kol., 2006).

Naměřené imisní koncentrace amoniaku na dopravou zatížených lokalitách

Pomocí pasivních vzorkovačů bylo provedeno orientační třítydenní měření imisních koncentrací amoniaku na čtyřech dopravou různě zatížených lokalitách v Opavě a Uničově.

Místo (intenzita dopravy)	Datum / časový úsek	Koncentrace NH ₃ [µg.m ⁻³]
Opava (21 tis.)	květen 2007 / týdny	5,2
Uničov (7 tis.)	květen 2007 / týdny	4,9
Mnichov (desítky tisíc)	2000 / týdny	2,4 – 11 (průměr 6,3)
Salzburg	2000 / týdny	2,7 – 28 (průměr 5.7)
Vídeň (100 tis.) *	květen 1989	2.8*
UK městské lokality *	80. léta	2,3*
Německá města	konec 80. let	3,1 – 6,1
Alpy – Tauerntunnel	2000	průměr 45
Kalifornie – tunel (stovky tisíc)	1999	268 - 324

* před plošným rozšířením 3-cestných katalyzátorů

Modelování prostorové distribuce depozice dusíku a vyhodnocení překročení kritických zátěží dusíku na území lesních ekosystémů České republiky

Celková depozice oxidovaných sloučenin dusíku

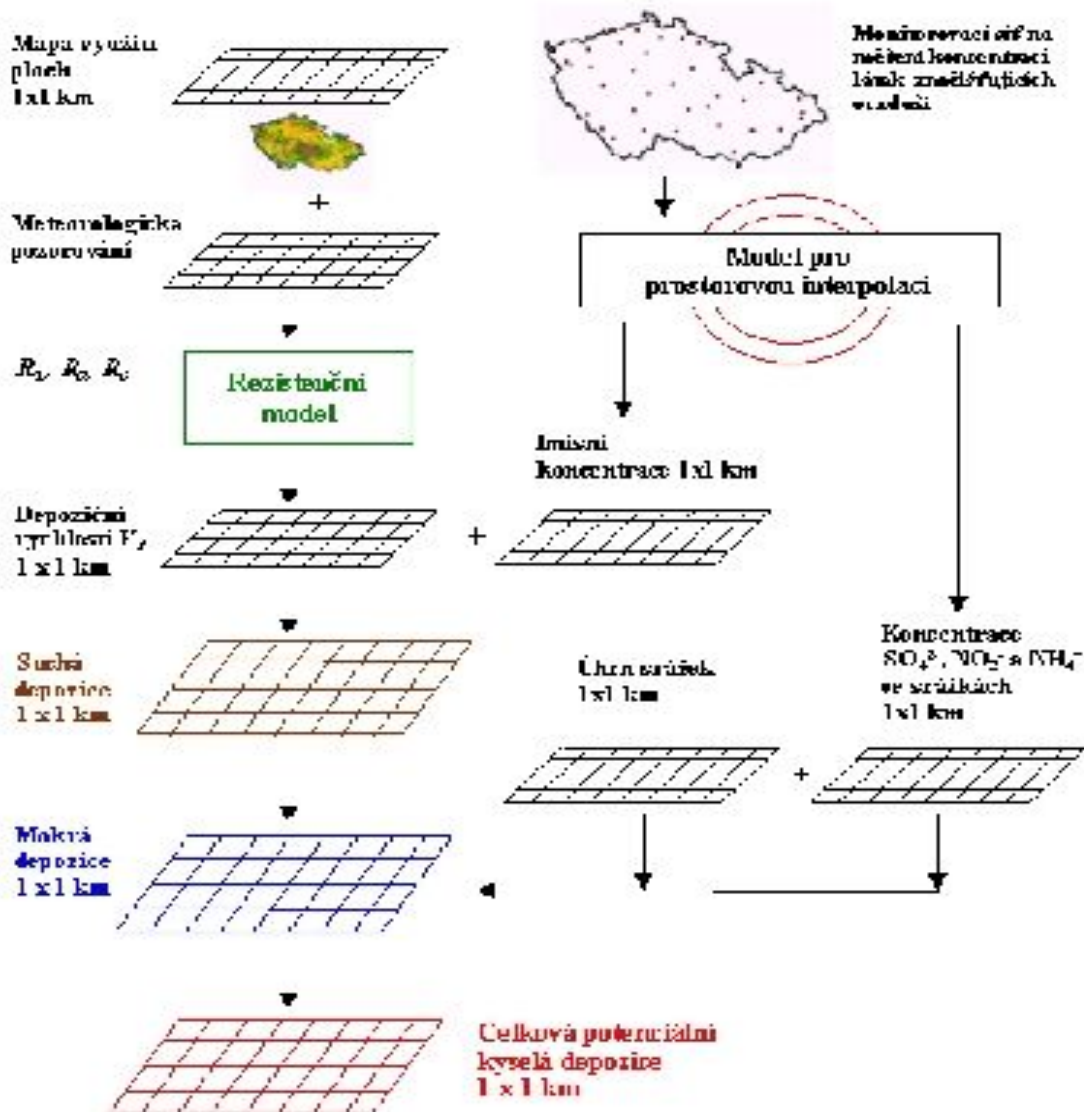
- suchá depozice oxidů dusíku (NO_x)**
- + suchá depozice kyseliny dusičné (HNO_3)**
- + suchá depozice dusičnanů (NO_3^-)**
- + mokrá depozice dusičnanů (NO_3^-)**

Celková depozice redukovaných sloučenin dusíku

- suchá depozice amoniaku (NH_3)**
- + suchá depozice amonných iontů (NH_4^+)**
- + mokrá depozice amonných iontů (NH_4^+)**

Mokrú depozice dusičnanů a amoničných iontů v síti 1x1 km byla vypočtena ČHMÚ Praha

Průměrné roční imisní koncentrace NO_x poskytl ČHMÚ Praha.

Hodnoty ročních průměrných imisních koncentrací HNO_3 , dusičnanů v aerosolu (NO_3^-), a amoničných iontů v aerosolu (NH_4^+) byly extrapolovány z EMEP-LRTAP modelu.

Průměrná roční imisní koncentrace amoniaku byla z důvodu absence plošného monitoringu odvozena z prostorové distribuce ročních měrných emisí NH_3 modelovaných v síti 5x5 km.

Pro odhad průměrných depozičních rychlostí z meteorologických dat, charakteristik povrchů a vegetačních pokryvů byl použit několikanásobný rezistenční model

Schéma rezistenční analogie:

Koncentrace plynné složky

Aerodynamická
rezistence R_a

Laminární
rezistence R_b

Rezistence
povrchu R_c

Rezistence
stomat R_{sto}

Rezistence
kutikul R_{ext}

Aerodynamická
rezistence
v rostlinném
zápoji R_{inc}

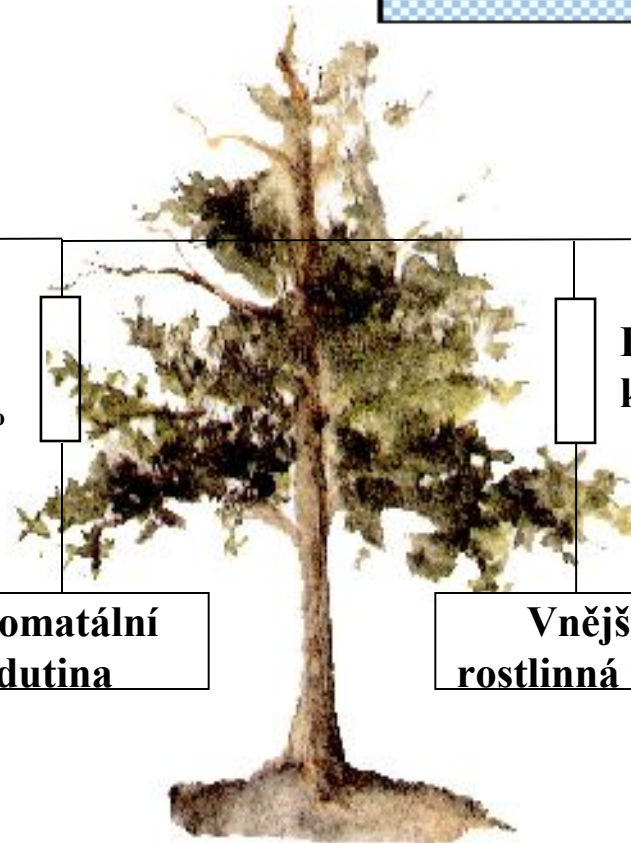
Rezistence
půdy R_{soil}

Stomatální
dutina

Vnější
rostlinná tkáň

půda

$$V_d(z) = \frac{I}{R_a(z) + R_b + R_c}$$

Kritická zátěž je nejvyšší dávka znečišťující látky, která ještě nezpůsobí chemické změny, které by měly dlouhodobé škodlivé účinky na nejcitlivější ekosystémy (*Nilsson, Grennfelt, 1988*).

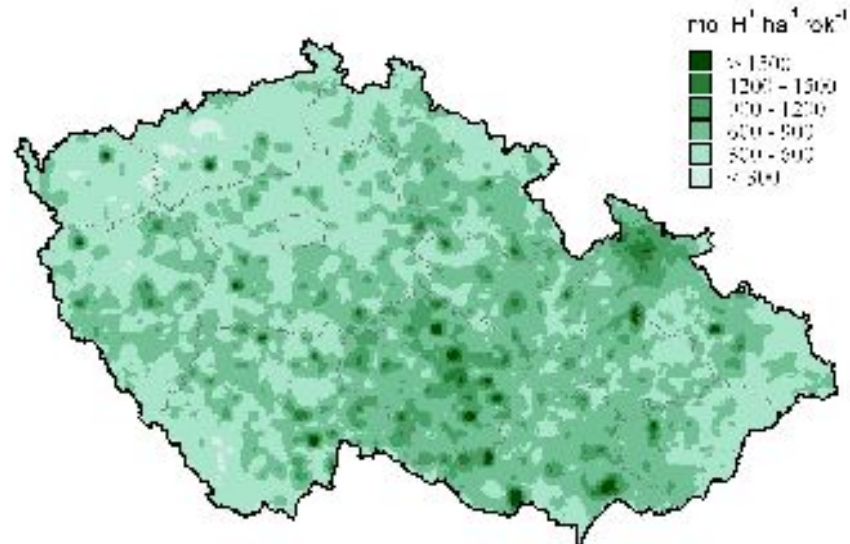
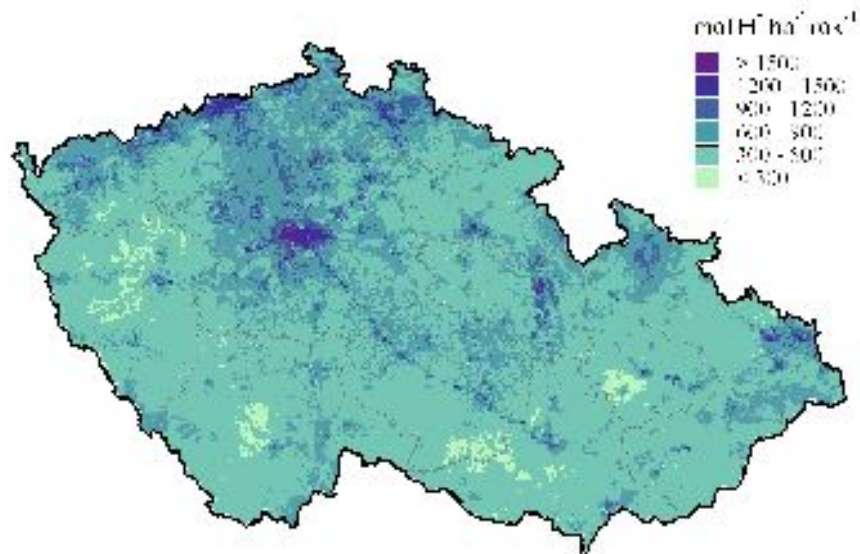
Princip výpočtu kritických zátěží je založen na hmotové bilanci vodíkových iontů v lesních půdách za předpokladu ustáleného stavu chemických prvků (steady-state mass balance), které způsobují okyselování, a které vzniklé okyselení neutralizují (*Posch, Smet, Hettelingh, Downing, 1995*).

Vypočtené hodnoty kritických zátěží nutričního dusíku na území lesních ekosystémů České republiky poskytlo pracoviště České geologické služby (RNDr. Skořepová).

Hodnoty celkové atmosférické depozice dusíku (NO_y a NH_x) v roce 2003 byly porovnány s hodnotami kritických zátěží nutričního dusíku a bylo vyhodnoceno jejich překročení na území lesních ekosystémů České republiky.

Celková depozice oxidovaných forem dusíku NO_y v síti 1x1 km v roce 2003.

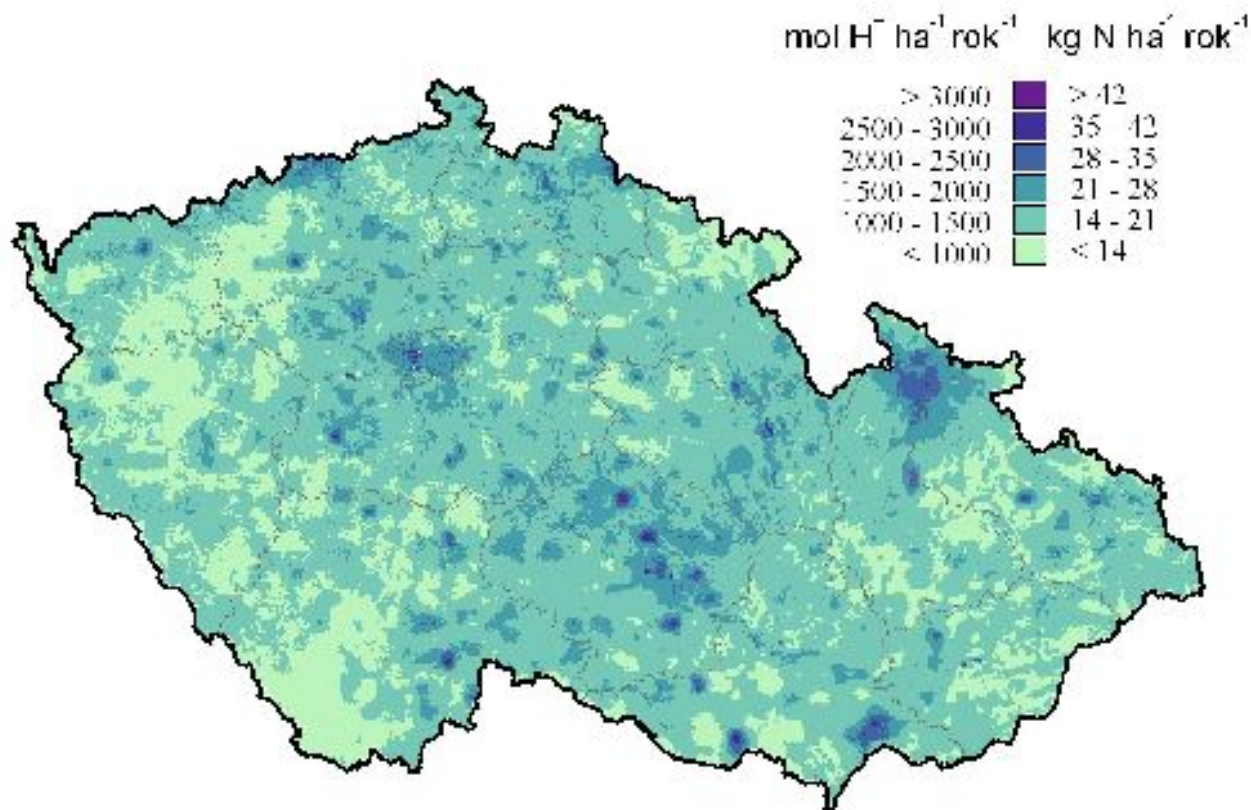
Celková depozice redukovaných forem dusíku NH_x v síti 1x1 km v roce 2003.

Průměrná roční depozice dusíku NO_y a NH_x v síti 1x1 km v $\text{kg N ha}^{-1} \text{rok}^{-1}$

Rok	NO_y			NH_x			Celková depozice dusíku
	Suchá	Mokrá	Celk.	Suchá	Mokrá	Celk.	
2003	4.7	3.0	7.7	5.4	3.8	9.2	16.9

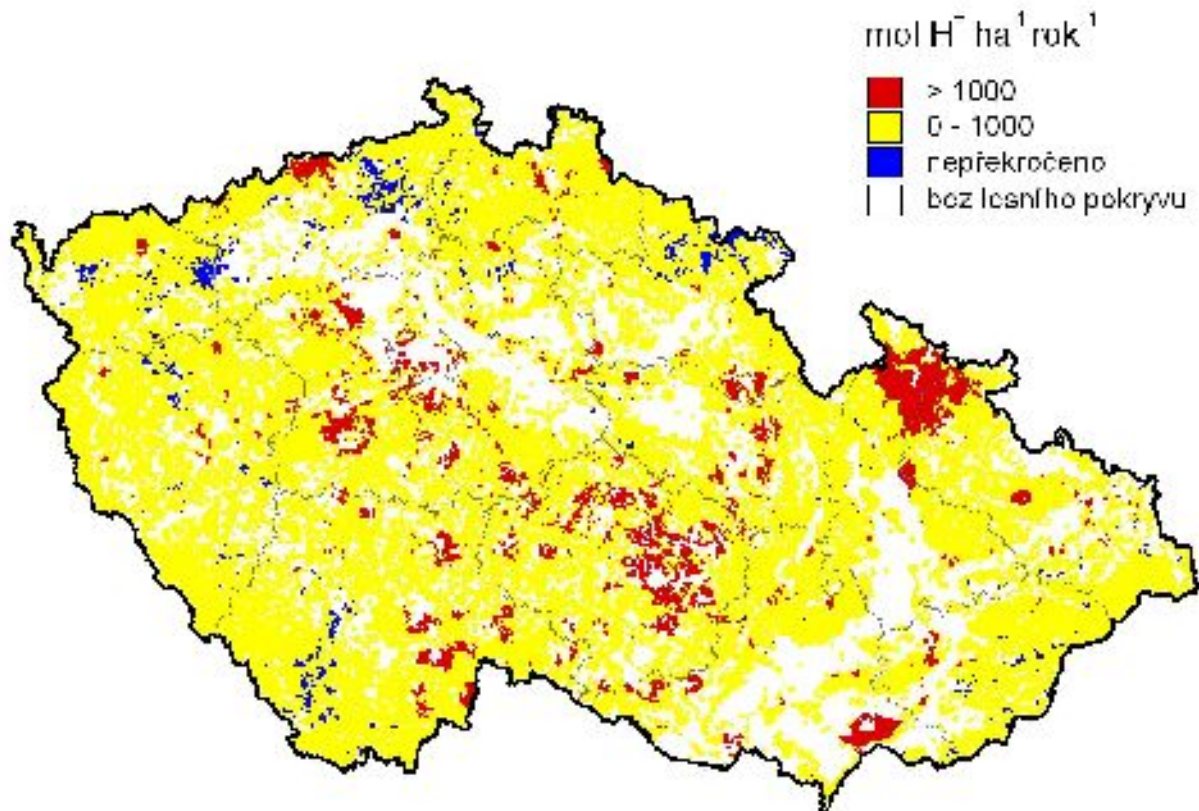
Celková depozice dusíku N ($\text{NO}_y + \text{NH}_x$) na území České republiky v síti 1x1 km v roce 2003.

**Průměrná hodnota celkové depozice dusíku N ($\text{NO}_y + \text{NH}_x$)
v síti 1x1 km v roce 2003 je $16.9 \text{ kg N ha}^{-1} \text{ rok}^{-1}$**

Překročení kritických zátěží nutričního dusíku (Skořepová et al., 2001) celkovou depozicí dusíku (NO_y a NH_x) na území lesních ekosystémů České republiky v síti 1x1 km v roce 2003.

I přes snížení emisí oxidů dusíku a amoniaku byly kritické zátěže nutričního dusíku atmosférickou depozicí dusíku překročeny. Postupně však klesá velikost překročení.

Celková depozice dusíku ($\text{NO}_y + \text{NH}_x$) překračovala kritické zátěže nutričního dusíku v roce 2003 na **98.7% plochy lesních ekosystémů.**

Závěry

Trend snižování emisí amoniaku by měl být porovnáván s trendem snižování imisních koncentrací amoniaku a mokré depozice amonných iontů.

Co je potřebné pro ověřování účinnosti opatření na snižování emisí amoniaku?

Monitoring imisních koncentrací a atmosférické depozice

- **Standardizace metod pro měření mokré depozice**
- **Použití gradientové metody pro měření suché depozice**
- **Vylepšení dosahovaných parametrů a spolehlivosti nízkonákladových metod monitoringu**
- **Monitorovací síť: Kombinace superstanic a nízkonákladových měření**

Variace emisí, imisních koncentrací a atmosférické depozice amoniaku v prostoru a čase jsou značné.

Mapování depozičních toků vyžaduje kombinaci monitorovacích aktivit a modelových přístupů.

Poděkování

*Tato studie vznikla za finanční podpory MŽP ČR
(MŽP: 820/08/07)*

***„Aktualizace a vyhodnocení prostorové distribuce
emisí a depozice amoniaku na území ČR
jako podklad pro hodnocení dosažitelnosti a plnění mezinárodních závazků ČR
vyplývajících z Protokolu o snížení acidifikace, eutrofizace
a přízemního ozonu v podmínkách ČR“***